

Crna Gora

NACIONALNI PREVENTIVNI MEHANIZAM

*po Opcionom protokolu uz Konvenciju UN protiv torture
i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka*

IZVJEŠTAJ O STANJU U ISTRAŽNOM ZATVORU PODGORICA

Podgorica, mart 2013. godina

SADRŽAJ

I. UVOD.....	5
II. METODOLOGIJA.....	9
III. NORMATIVNI OKVIR.....	11
3.1. Ustav Crne Gore.....	11
3.2. Međunarodni dokumenti.....	11
3.2.1. Konvencija UN protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka.....	11
3.2.2. Opcioni protokol uz Konvenciju UN protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka.....	12
3.2.3. Evropska Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda..	13
3.2.4. Evropska Konvencija o sprječavanju mučenja i nečovječnog ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.....	13
3.2.5. Relevantni međunarodni standardi ljudskih prava.....	13
3.2.6. Odluke Evropskog suda za ljudska prava	16
3.3. Nacionalno zakonodavstvo.....	17
3.3.1. Zakon o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda	17
3.3.2. Zakonik o krivičnom postupku.....	18
3.3.3. Pravilnik o bližem načinu izvršavanja pritvora	19
IV. STANJE U ISTRAŽNOM ZATVORU PODGORICA	25
4.1. Uvod.....	25
4.2. Uslovi i stanje prostorija:	26
4.2.1. Materijalni uslovi u Istražnom zatvoru Podgorica.....	26
4.2.2. Uslovi u sobama / samicama	27
4.2.3. Hrana i voda.....	31
4.2.4. Higijena	32
4.2.5. Vjerski život	33
4.2.6. Zdrastvena zaštita	33
4.2.7. Prostor za šetnju i rekreaciju.....	35
4.2.8. Kontakti sa porodicom i advokatom	36
4.2.9. Kućni red	37
4.2.10. Zlostavljanje	37
4.2.11. Disciplinske mjere.....	38
4.2.12. Bezbjednost.....	38
4.2.13. Radni uslovi za osoblje	38
V ZAKLJUČCI I PREPORUKE.....	41

I. UVOD

Donošenjem Zakona o potvrđivanju Opcionog protokola uz Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ponižavajućih kazni ili postupaka¹, 31. decembra 2008. godine Crna Gora je preuzela obavezu „da ima, odredi ili uvede jedan ili više nezavisnih nacionalnih mehanizama za prevenciju torture na nacionalnom nivou“. Obavezu je trebalo ispuniti u roku od godinu dana od stupanja na snagu Protokola. Međutim, prilikom predaje ratifikacionih instrumenata Crna Gora je podnijela izjavu, u skladu sa članom 24 Opcionog protokola uz Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka, da odlaže izvršenje obaveze iz poglavlja IV, na period od dvije godine od stupanja na snagu Opcionog protokola.

Polazeći od veličine zemlje i broja stanovnika, država Crna Gora se opredjelila da instituciju Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore² odredi kao Nacionalni preventivni mehanizam (NPM), koja je već po zakonu imala dio nadležnosti koje Opcioni protokol predviđa za NPM. Donošenjem novog Zakona o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore, koji je stupio na snagu 23. avgusta 2011. godine, Zaštitnik je ustanovljen kao Nacionalni preventivni mehanizam (NPM). Osnovne nadležnosti Institucije, u ovoj oblasti po ranijem Zakonu, su uglavnom bile postupanje po pritužbama iz oblasti zaštite od mučenja i drugih oblika surovog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, lica lišenih slobode ili lica kojima je ograničena sloboda kretanja. Zaštitnik je imao ovlašćenja, i to:

- da bez najave, izvrši pregled prostorija u organima, organizacijama, ustanovama i drugim mjestima gdje se nalazi ili se može nalaziti lice lišeno slobode;
- da bez prethodne najave i odobrenja, posjeti lice lišeno slobode i provjeri poštovanje njegovih prava;
- da bez prisustva službenog ili drugog lica, lično ili preko prevodioca, razgovara sa licem lišenim slobode, kao i sa drugim licem za koje smatra da može da pruži potrebne informacije.

Novim Zakonom ovlašćenja Zaštitnika su proširena u dijelu prevencije torture, tako da je Zaštitnik kao nacionalni preventivni mehanizam ovlašćen

¹ ("Službeni list Crne Gore" - Međunarodni ugovori, broj 9/08)

² ("Riječ Zaštitnik kao i sve druge gramatički rodno opredijeljene riječi, u ovom Izvještaju se koriste rodno neutralno i ravnopravno označava oba pola")

da preduzima mjere za sprječavanje mučenja i drugih oblika nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja u skladu sa Opcionim protokolom uz Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka; i da radi sagledavanja stanja u organima, organizacijama i ustanovama u kojima se nalaze lica lišena slobode ili lica kojima je ograničeno kretanje i davanja stručnog mišljenja obrazuje savjetodavno tijelo, sastavljeno od stručnjaka iz oblasti penologije, psihijatrije, psihologije, defektologije, sudske medicine i drugih odgovarajućih oblasti.

Nakon usvajanja novog Zakona i njegovim stupanjem na snagu, pristupilo se sprovođenju pripremnih aktivnosti za uspostavljanje NPM-a i donijeti su:

- Akt o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji stručne službe Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, kojim je u okviru posebne grupe poslova predviđen i NPM, i za koje nadležnosti su sistematizovana dva službenička mjesta;
- Pravila o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda i
- Odluka o obrazovanju savjetodavnog tijela Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za sagledavanje stanja u organima, organizacijama i ustanovama u kojima se nalaze lica lišenih slobode ili lica kojima je ograničeno kretanje.

Odlukom o obrazovanju savjetodavnog tijela predviđeno je da se u smislu multidisciplinarnog prilaza ovoj problematici na stručnom nivou, angažuju stručnjaci iz oblasti penologije, psihijatrije, psihologije, defektologije, sudske medicine i drugih odgovarajućih oblasti.

Zaokruživanjem zakonodavnog okvira i jačanjem administrativnih kapaciteta Institucije, stvoreni su preduslovi za rad i funkcionisanje Nacionalnog preventivnog mehanizma. Imenovan je zamjenik Zaštitnika za prevenciju i zaštitu od torture i zaposlen je jedan službenik za oblast prevencije, tako da su stvoreni minimalni uslovi za rad i funkcionisanje NPM-a.

Polazeći od zatečenog stanje u Istražnom zatvoru Podgorica, kao i potrebe šireg sagledavanja stanja ljudskih prava u ovoj ustanovi, Zaštitnik je kao NPM u skladu sa članovima 25 i 47 Zakona o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda sačinio ovaj Izvještaj.

Cijeneći značaj poštovanja prava lica lišenih slobode, u postupku pripreme ovog izvještaja Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore kao NPM sproveo je detaljno istraživanje na terenu, što je podrazumijevalo formiranje

posebnog tima kojeg su činili: zaštitnik Šučko Baković, zamjenik za prevenciju i zaštitu od torture Petar Ivezić, sekretarka Zdenka Perović, savjetnica Marijana Sindić i saradnik Demir Ramović. Takođe su angažovani i stručnjaci iz oblasti kriminologije prof. dr Velimir Rakočević, profesor na Pravnom fakultetu UCG i medicine, prim. dr spec. neuropsihijatar Zorica Barac Otašević, ljekar u KBC-u Crne Gore, koji su svojim stručnim mišljenjem doprinjeli sveobuhvatnom sagledavanju stanja ljudskih prava pritvorenih lica u Istražnom zatvoru Podgorica.

Institucija Zaštitnika već ima iskustvo, koje je stečeno kroz postupanje po pritužbama, posjete zatvorima, policijskim prostorijama za zadržavanje lica i ustanovama u kojima su smještena lica, odlukom nadležnog organa. Kao rezultat navedenih aktivnosti urađeni su sljedeći izvještaji:

- Poseban izvještaj o stanju ljudskih prava mentalno oboljelih lica smještenim u ustanovama i
- Poseban izvještaj o stanju policijskih prostorija Uprave policije za zadržavanje lica lišenih slobode za 2011. godinu.

U avgustu 2012. godine urađena je Informacija o postupanju Uprave policije po preporukama Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, koje su date u Posebnom izvještaju 2011. godine.

Ovaj Izvještaj predstavlja prvu opštu ocjenu Zaštitnika kao NPM-a.

II. METODOLOGIJA

U realizaciji zakonskih obaveza i planiranih aktivnosti - sagledavanje stanja u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija, po metodi "korak-po-korak", sagledano je stanje u Istražnom zatvoru Podgorica. U tom cilju, NPM je sačinio upitnike za pritvorena lica i upravu zatvora. Podaci su prikupljeni na način što član NPM-a neposredno u razgovoru sa pritvorenim licima postavlja unaprijed pripremljena i sistematizovana pitanja, evidentira svaki pojedinačni odgovor i konstatuje činjenično stanje.

Posebno prilagođeni upitnici pripremljeni su i za upravu Istražnog zatvora, službu obezbjeđenja i zdravstvenu službu koja funkcioniše na nivou ZIKS-a. Na početku, obavljen je razgovor sa upravom ZIKS-a, a zatim sa upravom Istražnog zatvora. Nakon toga pristupilo se sistematskom obilasku prostorija gdje su smještena ili mogu biti smještena pritvorena lica; prostorija za zajednički boravak pritvorenih lica i prostorija u kojima rade i borave službenici Zatvora.

Tokom posjete, procjenjivani su uslovi u sobama i samicama, kao i sveukupni uslovi u svim djelovima objekta. Takođe je izvršen pregled zdravstvene službe, koja djeluje na nivou Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija.

Članovi NPM-a, su tokom svih faza pregleda, saradivali sa direktorom i upravom ZIKS-a, načelnikom Istražnog zatvora i osobljem.

III. NORMATIVNI OKVIR

3.1. Ustav Crne Gore³

"Jemči se poštovanje ljudske ličnosti i dostojanstva u krivičnom ili drugom postupku, u slučaju lišenja ili ograničenja slobode i za vrijeme izvršavanja kazne.

Zabranjeno je i kažnjivo svako nasilje, nečovječno ili ponižavajuće postupanje nad licem koje je lišeno slobode ili mu je sloboda ograničena, kao i iznuđivanje priznanja i izjava." (član 31)

"Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore je samostalan i nezavisan organ koji preduzima mjere zaštite ljudskih prava i sloboda, vrši funkciju na osnovu Ustava, zakona i potvrđenih međunarodnih ugovora, pridržavajući se i načela pravde i pravičnosti."(član 81)

3.2. Međunarodni dokumenti

3.2.1. Konvencija UN protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka

"1. Svaka država članica preduzima zakonske, administrativne, sudske ili druge efikasne mjere kako bi spriječila izvršenje akata torture na teritoriji pod njenom jurisdikcijom.

2. Kao opravdanje za torturu ne može se navoditi nikakva izuzetna okolnost bilo da se radi o ratnom stanju ili opasnosti od rata, unutrašnjoj političkoj nestabilnosti ili bilo kom drugom vanrednom stanju.

3. Kao opravdanje za torturu ne može se navoditi naredba neke pretpostavljene ličnosti ili organa vlasti." (član 2)

³ ("Službeni list CG", broj 1/07)

3.2.2. Opcioni protokol uz Konvenciju UN protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka

"Cilj ovog protokola je da uspostavi sistem redovnih posjeta mjestima gdje se nalaze lica lišena slobode od strane nezavisnih međunarodnih i domaćih tijela, radi prevencije torture i drugih surovih neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka." (član 1).

"1. Države članice dužne su da garantuju funkcionalnu nezavisnost nacionalnim mehanizmima prevencije kao i nezavisnost njihovog osoblja.

2. Države članice dužne su da preduzimaju neophodne mjere da bi stručno osoblje nacionalnih mehanizama imalo potrebne sposobnosti i stručna znanja. Dužne su da nastoje da osiguraju ravnotežu između polova, kao i adekvatnu zastupljenost etničkih i manjinskih grupa u zemlji.

3. Države članice se obavezuju da stave na raspolaganje neophodna sredstva za funkcionisanje nacionalnih mehanizama prevencije.

4. Prilikom uspostavljanja nacionalnih preventivnih mehanizama, države članice su dužne da uzmu u obzir principe koji se odnose na status i funkcionisanje nacionalnih institucija za unapređenje i zaštitu ljudskih prava."(član 18)

"Nacionalni mehanizmi prevencije moraju imati najmanje sljedeća ovlašćenja:

(a) da redovno provjeravaju tretman lica lišenih slobode u pritvorskim ustanovama kako su definisane u članu 4, s ciljem da se, ukoliko je potrebno, pojača njihova zaštita od torture, surovog, neljudskog ili ponižavajućeg kažnjavanja i postupanja;

(b) da daju preporuke nadležnim organima u cilju poboljšanja tretmana i položaja lica lišenih slobode i da se spriječe tortura, surovi, neljudski ili ponižavajući postupci i kažnjavanje, uzimajući u obzir relevantne norme Ujedinjenih nacija;

(c) da podnose predloge i daju mišljenja u vezi s važećim ili predloženim zakonima."(član 19)

"Da bi nacionalni mehanizmi za prevenciju mogli da izvršavaju svoja ovlašćenja, države članice ovog protokola obavezuju se da im obezbijede:

(a) pristup svim podacima o broju lica lišenih slobode u pritvorskim ustanovama definisanim u članu 4, kao i broju ustanova i njihovoj lokaciji;

(b) pristup svim podacima o tretmanu ovih lica i uslovima njihovog pritvora;

(c) pristup svim pritvorskim ustanovama, njihovim instalacijama i objektima;

(d) mogućnost da vode privatne razgovore sa licima lišenim slobode bez prisustva svjedoka, bilo lično ili sa prevodiocem ukoliko je potrebno, kao i bilo kojom drugom osobom za koju nacionalni mehanizam za prevenciju smatra da može da pruži značajne informacije;

(e) slobodu da biraju mjesta koja žele da posjete i lica sa kojima žele da razgovaraju;

(f) pravo da imaju kontakte sa Potkomitetom za prevenciju, da mu dostavljaju podatke i sastaju se s njim." (član 20)

"Nadležne vlasti države članice dužne su da razmotre preporuke nacionalnog mehanizma za prevenciju i stupe u dijalog s njim u vezi s mogućim mjerama implementacije." (član 22)

3.2.3. Evropska Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda

"Niko ne smije biti podvrgnut mučenju, ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju." (član 3)

3.2.4. Evropska Konvencija o sprječavanju mučenja i nečovječnog ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja

"Ustanovljava se Evropski komitet za sprječavanje mučenja i nečovječnih ili ponižavajućih kazni ili postupaka (u daljem tekstu: Komitet). Komitet putem posjeta osobama lišenim slobode ispituje kako se prema njima postupa sa ciljem da, ukoliko je potrebno, poveća zaštitu tih osoba od mučenja i nečovječnih ili ponižavajućih kazni ili postupaka." (član 1)

3.2.5. Relevantni međunarodni standardi ljudskih prava

U nastavku detaljnije navodimo međunarodne standarde, koji se odnose na materijalne uslove u ćelijama, higijenu, hranu i vodu, medicinske usluge i adekvatan režim aktivnosti, disciplinu, kažnjavanje i žalbe.

a) Materijalni uslovi u sobama i samicama

Komitet za sprječavanje mučenja nudi koristan pregled prihvatljivih standarda u samici i ističe: samice u kojima su pritvorenici smješteni treba da pruže dovoljno životnog prostora, da imaju dobro prirodno osvjetljenje i provjetravanje i odgovarajuće vještačko osvjetljenje i grijanje. Sanitarna rješenja treba da omoguće pritvorenima da obavljaju fiziološke potrebe u čistim i pristojnim uslovima; toalet bi trebalo da bude smješten u samici (po mogućnosti u odvojenom sanitarnom čvoru) ili treba da postoje načini koji omogućavaju pritvorenima, koji moraju da koriste toalet, da im se to omogući bez nepotrebnog odlaganja u svako doba dana ili noći. Poželjno je da u samicama bude dostupna tekuća voda, a pritvorenici bi trebalo da imaju odgovarajući pristup kupatilu. Samica treba da bude odgovarajuće opremljena (krevet, sto, stolica, prostor za odlaganje stvari), sve prostorije i oprema moraju da budu u dobrom stanju, a pritvorenici bi trebalo da održavaju svoj smještaj u odgovarajuće čistom stanju.⁴

Veličina prostorija i broj smještenih pritvorenika su ozbiljan problem jer prenaseljenost zatvora „može sa fizičkog aspekta da bude nehuman ili ponižavajući“.⁵

Nema jasnih smjernica po pitanju veličine samice, iako je Komitet Savjeta ministara (KSM) odredio određene smjernice kroz svoje izveštaje za pojedine zemlje.⁶ Na primjer, samica za jednu osobu koja iznosi 6 m² i 7 m², opisuje se kao adekvatna⁷, 8m², kao razumna,⁸ a 9m², kao samica dobre veličine za jednu osobu.⁹ Sobe za dva lica, veličine 9 m² opisuju se kao tijesne¹⁰, a veličine od 11-12 m², kao primjerene.¹¹ KSM preporučuje da bi u sobama gdje boravi više lica, prostor za svako lice trebalo da iznosi najmanje 4m².¹² Udaljenost između unutrašnjih zidova trebalo bi da bude najmanje 2 m.¹³

⁴ Komitet za sprječavanje torture, Izveštaj o Andori 1, stav 39 (2000)

⁵ Komitet za sprječavanje torture, 2. Opšti izvještaj o aktivnostima KSM, stav 46 (1992)

⁶ Smjernice koje je odredio KSM i one utvrđene od strane drugih organizacija ili institucija mogu se razlikovati.

⁷ Vidi, na primjer, Komitet za sprječavanje torture, Izveštaj Velikoj Britaniji o posjeti Sjevernoj Irskoj, paragraph 71 (2001); Komitet za sprječavanje torture, Izveštaj o Portugaliji 1, paragraf 102 (1994)

⁸ Vidi, na primjer, Komitet za sprječavanje torture, Izveštaj o Njemačkoj 1, stav 85 (1993)

⁹ Komitet za sprječavanje torture, Izveštaj o Velikoj Britaniji 3, stav 111 (2000)

¹⁰ Vidi, na primjer, Komitet za sprječavanje torture, Izveštaj o Islandu 1, stav 87 (1994)

¹¹ Vidi, na primjer, Komitet za sprječavanje torture, Izveštaj o Velikoj Britaniji 3, stav 111 (2000), Izveštaj o Ujedinjenom Kraljevstvu (Sjeverna Irska) 2, stav 71 (2001)

¹² Vidi, na primjer Komitet za sprječavanje torture, Izveštaj o Bugarskoj 5, str. 77 i 90 (2008)

¹³ Vidi, na primjer, Komitet za sprječavanje torture, Izveštaj o Islandu 1, stav 69 (1994)

b) Higijena

Pritvorenici treba da imaju mogućnost da se tuširaju najmanje dva puta nedjeljno, ako je moguće i jednom dnevno.¹⁴ Uprava zatvora mora da obezbijedi toaletne potrepštine kao i sredstva za čišćenje, koja će im omogućiti da očiste svoje sobe/samice.¹⁵

c) Hrana i voda

Pritvorenici i zatvorenici treba da imaju obezbijedena tri obroka dnevno.¹⁶ Hrana treba da ima „nutricionističku vrijednost adekvatnu za zdravlje i fizičku snagu, da bude kvalitetno i dobro pripremljena i poslužena“.¹⁷

d) Medicinske usluge - zdravstvena zaštita

Uprava ustanove mora „zaštititi zdravlje svih zatvorenika u svom zatvoru“.¹⁸ Prema Standardnim minimalnim pravilima UN-a, stav 22, svaka kazneno-popravna ustanova ili pritvorski centar trebalo bi da ima na raspolaganju najmanje jednog kvalifikovanog ljekara. Osim toga, pritvorenici treba da imaju pristup psihijatru i stomatologu. Prema KSM, adekvatne zdravstvene usluge mogu imati „pozitivan uticaj na ukupan kvalitet života u okviru objekta u kojem se nude“.

e) Odgovarajući režim aktivnosti

Važno je napomenuti da program aktivnosti, uključujući rad, treba da bude dostupan kako osuđenima tako i licima u sudskom pritvoru, jer „zatvorenici ne mogu jednostavno da budu besposleni nedjeljama, možda i mjesecima, zaključani u svojim sobama/samicama, bez obzira koliko su dobri materijalni uslovi u sobama/samicama“.¹⁹

Uprava zavoda takođe treba da obezbijedi dovoljno rekreativnih aktivnosti, uključujući sport, igre, kulturne aktivnosti i druge rekreativne aktivnosti.²⁰

¹⁴ Evropska zatvorska pravila, stav 19.4

¹⁵ Isto, stav 19.6

¹⁶ Isto, stav 22.4

¹⁷ Standardna minimalna pravila UN-a, stav 20 (1)

¹⁸ Isto, stav 39.

¹⁹ Komitet za sprječavanje torture, 2. Opšti izvještaj o aktivnosti KSM, stav 47 (1991)

²⁰ Isto, stav 78, Evropska zatvorska pravila, stav 27.5

Zatvorenicima treba dozvoliti da imaju kontakte sa spoljašnjim svijetom, odnosno da budu u mogućnosti da komuniciraju sa svojim porodicama i prijateljima. Evropska zatvorska pravila, stav 24.4 propisuju da zatvorenicima „treba dopustiti održavanje i razvoj porodičnih odnosa na normalan način, što je više moguće“. Zatvorenicima bi trebalo biti dopušteno da budu informisani o javnim poslovima čitajući novine i druge publikacije, slušajući radio i gledajući televiziju.²¹

Ustanove takođe treba da osiguraju poštovanje slobode vjeroispovijesti. Prema Evropskim zatvorskim pravilima, stav 29.2, zatvorenicima treba omogućiti da „ispovijedaju svoju vjeru i slijede svoja uvjerenja, da prisustvuju službama ili sastancima koje predvode ovlašćeni predstavnici te vjere ili uvjerenja, da imaju pravo na privatnost tokom posjete predstavnika svoje religije ili uvjerenja i da imaju knjige ili literaturu koja se odnosi na njihovu vjeru i uvjerenja“.

f) Disciplinske mjere

Prema Standardnim minimalnim pravilima UN-a, stav 27, „disciplina i red treba da se održavaju odlučno, ali bez prekomjernog ograničavanja, izuzev onog potrebnog, za bezbjedno čuvanje i dobro uređen život u zajednici“. Ustanove moraju da imaju uspostavljene disciplinske postupke koji omogućavaju pritvorenicima i zatvorenicima pravo da budu propisno obaviješteni o navodnim prekršajima, da se brane i žale višoj instanci protiv svih izrečenih sankcija.²² Standardna minimalna pravila UN-a, stav 31 i Evropska zatvorska pravila, stav 60.3 zabranjuju kolektivna kažnjavanja i tjelesne kazne, kažnjavanje boravkom u tamnoj ćeliji, kao i sve druge oblike nehumanog ili ponižavajućeg kažnjavanja.

3.2.6. Odluke Evropskog suda za ljudska prava

Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) je donio nekoliko ključnih presuda o materijalnim uslovima u kazneno-popravnim ustanovama i pritvorskim centrima. Kao i KSM, ESLJP je utvrdio da izlaganje lošim materijalnim uslovima može da predstavlja nečovječno i ponižavajuće postupanje, odnosno povredu člana 3. EKLJP-a. Na primjer, u slučaju Peers protiv Grčke, ESLJP je utvrdio da je zatvaranje podnosioca predstavke u skućenoj ćeliji bez ventilacije i prozora, gdje je morao da koristi toalet u prisustvu drugog

²¹ Isto, Stav 39, Evropska zatvorska pravila, stav 24.10

²² Komitet za sprječavanje torture, 2. Opšti izvještaj o aktivnosti KSM-a, stav 55 (1991), Evropska zatvorska pravila, 57.2 i stav 59

zatvorenika i bude prisutan dok taj drugi zatvorenik koristi toalet, predstavljalo ponižavajuće postupanje.²³

Takođe, u slučaju *Kalašnjikov protiv Rusije*, ESLJP je utvrdio da su „uslovi u pritvoru u kome je bio podnosilac predstavke, a posebno prenaseljeno i nezdravo okruženje i njegov štetan uticaj na zdravlje i blagostanje podnosioca predstavke, kao i dužina vremenskog perioda tokom kojeg je bio pritvoren u takvim uslovima, predstavljali ponižavajuće postupanje“.²⁴

ESLJP je takođe utvrdio da zatvori moraju da budu organizovani na takav način da se obezbijedi „poštovanje dostojanstva pritvorenika, bez obzira na finansijske ili logističke teškoće“.²⁵

3.3. Nacionalno zakonodavstvo

3.3.1. Zakon o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda²⁶

"Zaštitnik ljudskih prava i sloboda (u daljem tekstu: Zaštitnik) štiti ljudska prava i slobode zajemčena Ustavom, zakonom, ratifikovanim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava kada su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem državnih organa, organa lokalne samouprave i javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlašćenja (u daljem tekstu: organi)." (član 1 i 2)

"Zaštitnik, zamjenik, kao i službenik koga Zaštitnik ovlasti, ima pravo da: bez najave, izvrši pregled prostorija u organima, organizacijama, ustanovama i drugim mjestima gdje se nalazi ili se može nalaziti lice lišeno slobode; bez prethodne najave i odobrenja, posjeti lice lišeno slobode i provjeri poštovanje njegovih prava; bez prisustva službenog ili drugog lica, lično ili preko prevodioca, razgovara sa licem lišenim slobode, kao i sa drugim licem za koje smatra da može da pruži potrebne informacije." (član 24)

"Zaštitnik je nacionalni preventivni mehanizam za zaštitu lica lišenih slobode od mučenja i drugih oblika surovog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.

Zaštitnik preduzima mjere za sprječavanje mučenja i drugih oblika nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja u skladu sa

²³ Evropski sud za ljudska prava, *Peers protiv Grčke*, Predstavka br. 28524/95, 19. april 2001, stav 75

²⁴ Evropski sud za ljudska prava, *Kalashnikov protiv Rusije*, Predstavka br. 47095/99, 15. jul 2002, stav 102

²⁵ Evropski sud za ljudska prava, *Mamedova protiv Rusije*, Predstavka br. 7064/05, 23. oktobar 2006, stav 63

²⁶ "Sl. list CG", br. 42/11

Opcionim protokolom uz Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka.

Radi sagledavanja stanja u organima, organizacijama i ustanovama u kojima se nalaze lica lišena slobode ili lica kojima je ograničeno kretanje i davanja stručnog mišljenja, Zaštitnik obrazuje savjetodavno tijelo sastavljeno od stručnjaka iz odgovarajućih oblasti.

Aktom o obrazovanju savjetodavnog tijela iz stava 3 ovog člana određuju se njegovi zadaci i ovlaštenja.

Starješina, odnosno lice koje rukovodi organom, organizacijom ili ustanovom iz stava 3 ovog člana dužan je da članovima savjetodavnog tijela omogući nesmetan pristup prostorijama u kojima se nalaze lica lišena slobode ili lica kojima je ograničeno kretanje, razgovor sa tim licima, kao i da im stavi na raspolaganje potrebnu dokumentaciju.

Organ, organizacija ili ustanova iz stava 3 ovog člana, dužna je da, bez odlaganja, odnosno u ostavljenom roku, sprovede preporuke Zaštitnika za sprječavanje mučenja i drugih oblika nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja." (član 25)

3.3.2. Zakonik o krivičnom postupku²⁷

"(1) U toku pritvora ne smije se vrijeđati ličnost i dostojanstvo pritvorenog lica.

(2) Prema pritvorenom licu mogu se primjenjivati samo ona ograničenja koja su potrebna da se spriječi bjekstvo, podstrekavanje trećih lica da unište, sakriju, izmijene ili falsifikuju dokaze ili tragove krivičnog djela i neposredni ili posredni kontakti pritvorenog lica usmjereni na svjedoke, saučesnike i prikivače.

(3) U istoj prostoriji ne mogu biti pritvorena lica različitog pola. Po pravilu, u istu prostoriju ne mogu se smještati lica za koja postoji osnovana sumnja da su učestvovala u izvršenju istog krivičnog djela, ni lica koja su na izdržavanju kazne sa licima u pritvoru. Lica za koja postoji osnovana sumnja da su izvršila krivično djelo u povratu neće se, ako je moguće, smještati u istu prostoriju sa drugim licima lišenim slobode na koja bi mogla štetno uticati." (član 181)

²⁷ "Sl. list CG", br. 57/09 i 49/10

3.3.3. Pravilnik o bližem načinu izvršavanja pritvora²⁸

"Pritvor se izvršava u organizacionim jedinicama Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija (u daljem tekstu: Zavod), u Zatvoru Podgorica i Zatvoru Bijelo Polje (u daljem tekstu: zatvor)." (član 2)

"Pritvoreno lice od stvari za ličnu upotrebu može da zadrži svoju odjeću, obuću, posteljinu, pribor za ličnu higijenu, naočare i ortopedska pomagala. Po odobrenju sudije za istragu ili predsjednika vijeća, pritvorenom licu se mogu ostaviti i druge stvari za ličnu upotrebu." (član 7)

"Pritvorena lica smještaju se u jednokrevetne i višekrevetne prostorije. U jednokrevetne prostorije smještaju se pritvorena lica neposredno po prijemu u zatvor.

U jednokrevetne prostorije smještaju se i pritvorena lica iz razloga bezbjednosti, iz zdravstvenih razloga ili na lični zahtjev.

Prostorije u koje se smještaju pritvorena lica ne smiju biti vlažne i moraju biti površine najmanje 8 m².

Prostorije moraju biti osvijetljene, provjetrene i zagrijane.

Zagrijavanje prostorija, po pravilu, vrši se od 1. novembra do 1. aprila.

Zavisno od klimatskih uslova, može se odrediti i drugi datum početka i prestanka zagrijavanja prostorija." (član 11)

"Pritvorenom licu pripada zasebna postelja koju čini: krevet ili poseban ležaj, dušek, jastuk sa jastučnicom, dva čaršava i dva ćebeta u ljetnjem, odnosno tri u zimskom periodu.

Po dolasku u zatvor pritvorenom licu se daje čista posteljina ukoliko ne koristi svoju posteljinu.

Pritvoreno lice zadužuje se garderobnim ormarom za smještaj stvari koje može držati kod sebe." (član 12)

"Pritvorenom licu obezbjeđuju se tri obroka dnevno, u skladu sa aktom o tablicama ishrane, koji su primjereni njegovoj starosnoj dobi, zdravlju, kao i vjerskim i kulturnim potrebama.

Doktor medicine koji je zaposlen u zatvoru (u daljem tekstu: zatvorski doktor) svakog dana provjerava kvalitet hrane, o čemu daje mišljenje koje unosi u knjigu zapažanja o kvalitetu hrane i, ako je potrebno, preduzima i predlaže odgovarajuće mjere." (član 13)

²⁸ Sl. list CG, br. 42/12

"Ako se pritvoreno lice hrani o svom trošku, hrana se dostavlja jedanput dnevno, u vremenu od 12,00 do 14,00 časova, u količini koja odgovara njegovim dnevnim potrebama.

Ukoliko je sporno koja količina hrane odgovara dnevnim potrebama pritvorenog lica, lice koje rukovodi zatvorom o tome konsultuje zatvorskog doktora.

Pritvorenom licu koje je bolesno, trudnici i porodilji ishrana se upodobljava u skladu sa mišljenjem zatvorskog doktora.

Dnevni obroci hrane pritvorenim licima poslužuju se u spavaonicama.

Pritvoreno lice ne može u spavaonici držati prehrambene artikle u količini većoj od 5 kg." (član 15)

"Zdravstvena zaštita pritvorenim licima pruža se u ambulanti zatvora i u specijalnoj bolnici Zavoda.

Ako u Zavodu ne postoje uslovi za uspješno liječenje određene bolesti, zatvorski doktor će uputiti pritvoreno lice u javnu zdravstvenu ustanovu u kojoj postoje odgovarajući uslovi.

U slučaju iz stava 2 ovog člana zatvorski doktor o tome odmah obavještava lice koje rukovodi zatvorom i predsjednika suda koji je ovlašćen da vrši nadzor nad pritvorenim licima." (član 16)

Neposredno po prijemu u zatvor vrši se ljekarski pregled i sačinjava zdravstveni karton pritvorenog lica.

Ljekarski pregled pritvorenog lica vrši se i prilikom njegovog otpuštanja iz zatvora." (član 18)

"Redovni zdravstveni pregled pritvorenog lica u ambulanti zatvora vrši zatvorski doktor sa medicinskim tehničarem i u prisustvu službenika obezbjeđenja." (član 20)

"Službenik obezbjeđenja - šef smjene organizuje prijem terapije svakom pritvorenom licu pojedinačno, i zajedno sa medicinskim tehničarem kontroliše da li se terapija pravilno koristi.

Dijeljenje terapije pritvorenim licima vrši se u terminima koje odredi zatvorski doktor.

Za pritvoreno lice koje ne uzima ili odbija da uzima terapiju koja mu je određena, medicinski tehničar upisuje u terapijsku listu razlog neuzimanja ili odbijanja terapije i dostavlja je zatvorskom doktoru koji odlučuje o ukidanju, odnosno nastavljanju uzimanja terapije." (član 22)

"Pritvoreno lice ima pravo da nabavlja lijekove o svom trošku ili da ih prima od svoje porodice ili drugih lica.

Lijekove iz stava 1 ovog člana prije upotrebe mora da pregleda zatvorski doktor koji sprovodi terapiju i određuje način njihovog čuvanja i korišćenja, o čemu obavještava lice koje rukovodi zatvorom." (član 24)

"Kupanje pritvorenog lica vrši se najmanje jednom nedjeljno (subotom ili nedjeljom), prema utvrđenom rasporedu.

Izuzetno od stava 1 ovog člana, pritvorenom licu će se omogućiti i češće kupanje iz zdravstvenih razloga.

Brijanje se vrši najmanje dva puta nedjeljno, a šišanje jednom mjesečno." (član 26)

Pritvorenom licu koje nema novčanih sredstava, a ne raspolaže priborom za održavanje lične higijene, obezbijediće se: sapun, četkica i pasta za zube, plastična čaša, šampon za kosu, češalj, noktorez, a pritvorenim licima ženskog pola i higijenska sredstva i preparati za održavanje ženske higijene." (član 27)

"Pritvorena lica su dužna da svakodnevno održavaju ličnu higijenu i higijenu spavaonica, hodnika i sanitarnih prostorija.

Čišćenje prostorija iz stava 1 ovog člana vrši se prema posebnom rasporedu." (član 28)

"Šetnja pritvorenog lica na otvorenom prostoru vrši se u dijelu zatvora namijenjenom za šetnju, najmanje dva časa dnevno.

Po pravilu, zajedno se izvode na šetnju samo pritvorena lica koja su smještena u istoj prostoriji." (član 31)

"Aktivnosti pritvorenih lica u slobodno vrijeme, prema mogućnostima, organizuju se u zatvoru van spavaonica.

U aktivnosti iz stava 1 ovog člana, neće se dozvoliti uključivanje zatvorenika koji mogu štetno uticati na vođenje rivičnog postupka.

U skladu sa mogućnostima, zatvor organizuje aktivnosti za zadovoljavanje fizičkih, duhovnih i kulturnih potreba zatvorenika." (član 38)

"Pritvorenom licu se omogućava telefoniranje o njegovom trošku, samo putem telefonskih govornica u krugu zatvora, u vrijeme i na način utvrđen dnevnim rasporedom." (član 43)

"Pritvoreno lice može primiti novac putem pošte ili prilikom posjete.

Novac pritvorenog lica se čuva kao njegov depozit, o čemu se vodi evidencija.

Pritvoreno lice ima pravo da troši novac iz svog depozita za nabavku hrane, knjiga, štampe, časopisa i drugih dozvoljenih stvari.

Po odobrenju sudije za istragu pritvoreno lice može uzimati novac iz depozita u gotovini kad mu je potreban za izdržavanje porodice, troškove odbrane ili u drugim opravdanim slučajevima." (član 47)

"Pritvoreno lice, branilac može posjećivati i dopisivati se sa njim, u skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku." (član 48)

"Disciplinski postupak se pokreće disciplinskom prijavom u pisanoj formi koju podnosi službenik obezbjeđenja – šef smjene.

Disciplinski postupak vodi i odluke donosi lice koje rukovodi zatvorom ili lice koje on ovlasti." (član 57)

"O disciplinskoj odgovornosti pritvorenog lica, lice koje rukovodi zatvorom ili lice koje on ovlasti, u roku od 48 sati od spovedenog disciplinskog postupka, odlučuje rješenjem." (član 60)

"Izvršenju izrečenih disciplinskih kazni pristupa se odmah, a ako za to postoje smetnje, odmah po prestanku tih smetnji." (član 61)

"Disciplinska kazna upućivanja u posebnu prostoriju (samicu) izvršava se u za tu svrhu namijenjenoj prostoriji.

Prostorija iz stava 1 ovog člana mora da bude površine najmanje 8 m² i mora da ima sanitarni uređaj, dnevnu svjetlost, vodu za piće, zasebnu postelju, sto, stolicu i grijanje." (član 62)

"Prije upućivanja na izvršenje disciplinske kazne upućivanje u posebnu prostoriju (samicu), zatvorski doktor je dužan da da pismeno mišljenje da li je pritvoreno lice u stanju da izdržava ovu disciplinsku kaznu.

Ukoliko zatvorski doktor utvrdi da pritvoreno lice zbog bolesti nije u stanju da izdržava kaznu, o tome će pismeno obavijestiti lice koje rukovodi zatvorom, koje je dužno da postupi u skladu sa mišljenjem iz stava 1 ovog člana.

Za vrijeme izdržavanja disciplinske kazne iz stava 1 ovog člana pritvoreno lice svakodnevno posjećuju zatvorski doktor i službenik obezbjeđenja - šef smjene.

Ukoliko zatvorski doktor za vrijeme izdržavanja disciplinske kazne iz stava 1 ovog člana utvrdi da pritvoreno lice nije u stanju da dalje izdržava

disciplinsku kaznu o tome će pismeno obavijestiti lice koje rukovodi zatvorom." (član 63)

IV. STANJE U ISTRAŽNOM ZATVORU PODGORICA

4.1. Uvod

Nacionalni preventivni mehanizam je u cilju sagledavanja poštovanja ljudskih prava pritvorenih lica smještenih u Istražnom zatvoru Podgorica, izvršio pregled smještajnih i drugih uslova, u periodu od 03.12.2012. do 31.12.2012. godine. Prije početka pregleda - monitoringa je uspostavljen kontakt sa upravom Zatvora, i predstavljene su nadležnosti Zaštitnika u svojstvu NPM- a i metodologija pregleda -monitoringa.

Iz razgovora sa Upravom ZIKS-a i Istražnog zatvora Podgorica, došli smo do sljedećih informacija i podataka:

- da je kapacitet Istražnog zatvora Podgorica predviđen za smještaj 370 pritvorenih lica;
- da je broj pritvorenih na dan 01. decembar 2012. godine 326 lica;
- da u Istražnom zatvoru Podgorica na prostoru od 1. 294 m², postoje 52 skupne sobe u kojima je smješteno od 3 do 7 pritvorenih lica;
- od ukupnog broja soba, 28 je jednokrevetnih i jedna samica koju od hodnika odvaja metalna rešetka;
- da u okviru Istražnog zatvora Podgorica postoje odvojena pritvorska odjeljenja za žene i za maloljetna lica;
- da jedan broj pritvorenih lica koristi mogućnost, koju im pruža Zakon o krivičnom postupku i Pravilnika o bližem načinu izvršenja pritvora, da koriste sopstvenu posteljinu;
- da ukoliko pritvoreno lice nije u mogućnosti da iz sopstvenih sredstava nabavi osnovne artikle za održavanje lične higijene, ZIKS je u obavezi da mu iz svojih sredstava obezbjedi tzv. "socijalni paket", sa osnovnim artiklima za zadovoljavanje osnovnih higijenskih potreba;
- da posjeta pritvorenom licu u prosjeku traje jedan sat;
- da se pritvorenicima omogućava boravak na svježem vazduhu u trajanju od dva sata, ali ne manje od jednog sata dnevne šetnje;
- da se u 2012. godini desio 1(jedan) pokušaj samoubistva;
- da je 10 lica štrajkovalo zbog sudskih postupaka, a 83 lica iz solidarnosti sa njima;
- da je od oduzetih nedozvoljenih/predmeta, najviše bilo mobilnih telefona;
- da je bio 1 (jedan) slučaj samopovređivanja;
- da je prosječna starost pritvorenika 24 godine, najstariji pritvorenik ima 61 godinu, a najmlađi 19 godina;

- da je od trenutno boravećih, jedan pritvorenik lice sa invaliditetom (u kolicima).

U daljem razgovoru Uprava Zatvora upoznala je članove NPM-a:

- da je sistematizacijom predviđeno 142 službenička mjesta;
- da je zaposleno 123 službenika (86,6%);
- da službu obezbjeđenja čini 115 službenika, od kojih su 15 žene (13%);
- da je, od službenika obezbjeđenja, u stalnom radnom odnosu 62, a na određeno vrijeme 53 službenika;
- da je rad organizovan u dvije smjene, u trajanju od 12 sati (07-19h i 19-07h);
- da 90% službenika obezbjeđenja posjeduje srednje obrazovanje, a 10% više ili visoko obrazovanje.

Zbog prenaseljenosti Istražnog zatvora Podgorica u proteklom periodu, Uprava ZIKS-a bila je prinuđena da izvrši prenamjenu lijevog krila na trećem spratu, izgrađenog za potrebe zatvorske bolnice, kapaciteta: 6 soba od po 28,8 m², 3 sobe od po 19m² i jedne sobe od 12,7 m².

4.2. Uslovi i stanje prostorija:

4.2.1. Materijalni uslovi u Istražnom zatvoru Podgorica

NPM je, radi sagledavanja stanja, izvršio detaljan uvid u materijalne i druge uslove u Istražnom zatvoru Podgorica. Posebna pažnja posvećena je pitanjima: zdravstvene zaštite, vodi za piće, ishrani, higijeni, ventilaciji, osvjetljenju, kupatilima i toaletima, veličini i kapacitetu soba i samica, režimu aktivnosti van prostorija za boravak i disciplinskom postupaku.

Tokom posjete, Uprava ZIKS-a, načelnik i službenici Istražnog zatvora pokazali su visok nivo kooperativnosti i saradnje. Članovi NPM-a imali su nesmetan pristup svim prostorijama u kojima borave pritvorena lica, drugim prostorijama i prostorijama u kojima borave službena lica uprave Zatvora i zdravstvene službe. Takođe su, kad god je to od njih traženo, pružali i dodatne informacije.

4.2.2. Uslovi u sobama / samicama

a) Veličina, kapaciteti i opremljenost

Stopa iskorišćenosti kapaciteta u Istražnom zatvoru Podgorica tokom obavljenih posjeta, u decembru 2012. godine je bila 88,10%, prema podacima ZIKS-a. U Istražnom zatvoru je bilo smješteno ukupno 326 lica. U vrijeme sprovođenja posjete, konstatovali smo da je Zatvor ipak prenaseljen i ako podaci o broju kreveta i pritvorenih lica, koje smo dobili od Uprave, predstavljaju drugačiju sliku. Naime, veliki broj soba i samica su male za broj pritvorenika koji su u njima smješteni. Na primjer, kapacitet i kvadratura u skupnim sobama se kreće:

- prizemlje desno krilo, u sobi broj 4 kvadrature $28,8\text{m}^2$ zatečeno je 9 lica, 9 kreveta ili $3,2\text{m}^2$ po licu i krevetu;
- prizemlje (bivše žensko odjeljenje), u sobi broj 6 kvadrature 9m^2 zatečeno je tri lica i tri kreveta, odnosno 3m^2 po licu i krevetu; u sobi broj 1 maloljetničkog zatvora kvadrature $13,5\text{m}^2$ zatečeno je 5 punoljetnih lica, 5 kreveta, odnosno $2,7\text{m}^2$ po licu i krevetu;
- prizemlje lijevo krilo, u sobi broj 1 kvadrature $28,8\text{m}^2$ zatečeno je 11 lica, 11 kreveta ili $2,6\text{m}^2$ po licu i krevetu;
- prvi sprat desno krilo, u sobi broj 1 kvadrature $28,8\text{m}^2$ zatečeno je 8 lica, 9 kreveta odnosno $3,6\text{m}^2$ po licu a po krevetima $3,2\text{m}^2$; u sobi broj 6 kvadrature 19m^2 zatečeno je 3 kreveta, tri lica odnosno $6,33\text{m}^2$ po licu i krevetu;
- prvi sprat lijevo krilo, u sobi broj 1 kvadrature $28,8\text{m}^2$ zatečeno 9 lica, 9 kreveta odnosno $3,2\text{m}^2$ po licu i krevetu; u sobi broj 6 kvadrature $28,8\text{m}^2$ zatečeno je 7 lica, 8 kreveta odnosno $4,11\text{m}^2$ po licu, a po krevetu $3,6\text{m}^2$;
- drugi sprat desno krilo, u sobi broj 1 kvadrature $28,8\text{m}^2$ zatečeno je 4 lica, 4 kreveta odnosno $7,2\text{m}^2$ po licu i krevetu;
- lijevo krilo, soba broj 3, kvadratura $28,8\text{m}^2$, 11 lica, 10 kreveta, kvadratura po licu $2,61\text{m}^2$, a po krevetu $2,88\text{m}^2$, soba broj 4, 10 lica, 9 kreveta, kvadratura po licu $2,88\text{m}^2$, a po krevetu $3,2\text{m}^2$;
- treći sprat desno krilo, u sobi broj 10 kvadrature $12,7\text{m}^2$ zatečeno je jedno lice, 3 kreveta, po licu $12,7\text{m}^2$ a po krevetu $4,23\text{m}^2$; u sobi broj 9 kvadrature 19m^2 zatečeno je jedno lice, 3 kreveta, po licu 19m^2 a po krevetu $6,33\text{m}^2$; u sobi broj 8 kvadrature 19m^2 zatečeno je jedno lice, jedan krevet, po licu i krevetu 19m^2 , ova soba se koristi za smještaj pritvorenih lica gdje je potreban veliki stepen bezbjednosti u kojoj je instaliran video nadzor. U periodu monitoringa u ovoj prostoriji

zatečeno je jedno lice, nad kojim se vršio video nadzor zbog višestrukog pokušaja samoubistva, kojem je povremeno fiksirana ruka za krevet.

Međutim, institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore kao NMP, zabrinuta je zbog činjenice da veći broj soba i samica ne ispunjavaju međunarodne i domaće standarde u pogledu uslova koje bi trebalo da se pružaju pritvorenim licima.

Napominjemo da je renoviranje u toku, kojim su bile obuhvaćene dvije sobe od po 28,8m² i četiri samice od po 9m², a prazne su zatečene pet samica od po 9m² i jedna samica od 7m², koju od hodnika odvaja metalna rešetka.

Kreveti na tri sprata obesmišljavaju pravo pritvorenika na zaseban krevet. Ne postojanje prikladnih merdevina koje bi olakšale pristup gornjim krevetima, pa penjanje na gonji – drugi, a pogotovo treći krevet, zahtijeva određenu spretnost i fizičku spremnost. Spavanje na tako velikoj visini (od preko dva metra) predstavlja i sigurnosni problem. Padovi za vrijeme sna su se već događali, po izjavama nekih pritvorenika. U vrijeme posjete zapazili smo da je jedan pritvorenik sam napravio jednu vrstu improvizovanog osiguranja od pada. Sa druge strane, ovo penjanje i silaženje sa gornjih kreveta uznemirava druge osobe u vertikali, naročito noću, jer se konstrukcija tom prilikom značajno ljulja i škripi.

Da bi se ispunili prihvatljivi međunarodni i domaći standardi, Zaštitnik smatra da broj kreveta u sobama i samicama treba smanjiti i upodobiti sa postojećom kvadraturom pojedinačnih površina.

Sami kreveti su jako dotrajali, a drvene podloge (šperploče) koje predstavljaju nosač za duške u većem broju su polomljene ili ih uopšte nema. Dušeci su u najvećem broju dotrajali gotovo do mjere neupotrebljivosti. Zapazili smo da postoji problem u nedostatku posteljine. Naime, i ako većina pritvorenika koristi svoju privatnu posteljinu, ipak za ostale pritvorenike koji nemaju tu mogućnost, nema dovoljno pritvorske posteljine. Od strane pritvorenika ukazano nam je na dotrajalost i posebno na nedostatak jastuka. Međutim, u magacinu smo zatekli nekoliko novih neraspakovanih jastuka, koji su naknadno podijeljeni pritvorenicima.

Osim kreveta namještaj u sobama i samicama je veoma dotrajaao ili ga nema. Mnogi od pritvorenika nemaju ormariće za lične stvari obezbijedene od strane zatvora, pa su prinuđeni da iste nabavljaju o svom trošku. Pojedinci

koji ne mogu na taj način pribaviti ormariće, prinuđeni su da lične stvari drže u plastičnim kesama ispod kreveta ili razmještene po sobi. Takođe je zapažen nedostatak stolova i stolica, a gdje ih ima, uglavnom su nabavljeni od strane pritvorenika, kako su se pritvorenici izjasnili. Obuća se takođe drži u sobama, pa se zatiču šerpe, tanjiri, hrana i patike na istom mestu.

U velikom broju skupnih i individualnih soba zatečen je i veliki broj produžnih kablova koji se koriste za priključivanje dodatnih uređaja, kao što su frižideri, televizori, video igrice, uređaji za kuvanje i dr. Objašnjeno nam je da u sobama ima mali broj utičnica, koji ne zadovoljava minimum potreba. Zaštitnik smatra da ovi kablovi mogu predstavljati opasnost, kako od strujnog udara, tako i zloupotrebe.

U skladu sa standardima KSM-a, samica za jednu osobu trebalo bi da ima najmanje 6 m², a po Pravilniku o bližem načinu izvršenja pritvora, samica treba da ima 8m². Računajući prema navedenim parametrima, prema trenutnom broju pritvorenika smještenih u Istražnom zatvoru (u vrijeme posjete), jedan pritvorenik u tzv. zajedničkim sobama, na raspolaganju ima od 2,6 do 7,2 m². U samicama su smještena po dva ili više pritvorenika i imaju na raspolaganju od 3,5 m² do 9 m², što je ispod prihvaćenih standarda.

Prostorije za dvije osobe koje imaju površinu od 9 m² definisane su od strane KSM-a kao skućene, a one koje imaju 11 do 12 m² kao adekvatne. U Istražnom zatvoru Podgorica, prostorije u kojima su smještena po dva, odnosno tri kreveta imaju od 7 do 13m².

U ustanovi ne postoji ni jedna soba koja je prilagođena osobama sa invaliditetom. U vrijeme posjete zatečen je samo jedan pritvorenik u invalidskim kolicima (stranac), sa još jednim svojim sunarodnikom. Smješten je u prizemlju, lijevo krilo, soba broj 5, kvadrature 9m², sa tri kreveta (na jednoj strani su dva kreveta na sprat). Širina prostora između kreveta je malo veća od širine invalidskih kolica, tako da je pristup toaletu za drugog pritvorenika moguć samo preko kreveta ili preskakanjem kolica.

b) Osvjetljenje, ventilacija, grijanje i hlađenje

Sobe i samice imaju uslove za prirodno provjetravanje, ali prirodno i vještačko svjetlo u značajnom broju soba nijesu dovoljni za čitanje (broj sijaljičnih mjesta nije prilagođen veličini sobe). Vještačkim osvjetljenjem nije

pokriven veći broj sanitarnih prostorija u sobama i samicama (nedostatak sijalica ili sijaličnih grla).

Neispravnost sijaličnih grla u nekim sobama premošćena je preko mobilnih kablova na kojima su privezana grla, a kablovi okačeni na metalne rešetke na prozorima prostorija, što može predstavljati opasnost. Nedostatak osvjetljenja, djelimični ili potpuni, srijećemo u većem broju toaleta, što takođe predstavlja moguću opasnost od povređivanja. Pritvorenici su, po njihovim izjavama, problem premošćavali premještanjem sijalice iz sobe u toalet, kad nastupi potreba.

Evidentna prenaseljenost soba i samica negativno se odražava na uslove u kojima borave pritvorenici. Životni uslovi su posebno nezadovoljavajući u sobama površine od 28 m² na prizemlju, prvom i drugom spratu gdje smo zatekli smještenih i po 11 pritvorenika. Samo 2,6 m² po licu, prouzrokuje neodgovarajuću ventilaciju i higijenu uopšte, u šta su se članovi NPM-a lično uvjerali (osjetivši težak i zagušljiv vazduh u nekim prostorijama). Prenaseljenost dodatno otežava uslove života pritvorenika u ljetnjim mjesecima, jer hlađenje ne postoji (sem u lijevom krilu na trećem spratu gdje su postavljeni individualni klima uređaji). Problem otežava veliki broj lica na malom prostoru, neprekidno 23 sata dnevno. U vrijeme posjete centralno grijanje loše je funkcionisalo u većem broju soba i samica. Zbog toga su korišćeni dodatni električni radijatori i klima uređaji, koje su pritvorenici obezbijedili u sopstvenoj režiji. Ovo takođe dodatno i neplanirano opterećuje električne instalacije i može predstavljati potencijalnu opasnost.

c) Sanitarni uslovi

Tokom posjete, sobe, samice, hodnici, kancelarije i spoljno okruženje su bili relativno čisti.

Toaleti u većem dijelu soba i samica ne ispunjavaju standarde i neophodno je njihovo renoviranje.

Svako krilo na svakom spratu ima po jedno kupatilo, kapaciteta tri do četiri mjesta. U sobama u prizemlju (u bivšem ženskom odjeljenju) u toaletu ima tople vode. U tom dijelu, u kom postoje četiri sobe, dvije sobe su označene za smještaj maloljetnih pritvorenika.

U prizemlju muškog dijela postoje 2 kupatila, u oba krila po jedno, ukupnog kapaciteta 7 mjesta sa 7 bojlera, od kojih trećina ne radi. Tuševi nemaju

rasprskivače, higijena poda je loša, bijela keramika je crvena od kamenca, sa zidova je dijelom spao malter, prisutna je buđ i vlaga, koja se stvara od pare usljed slabe ventilacije.

Stanje kupatila na prvom spratu je nezadovoljavajuće, ukupno ima 8 mjesta za kupanje, 8 bojlera, od kojih polovina ne radi, rasprskivača vode na tuševima nema već pritvorenici koriste samo cijev, higijena je veoma loša, keramika dotrajala i prekrivena kamencem, tako da se stiče utisak da nikad nije očišćena.

Zidovi svih kupatila su neokrećeni sa puno paučine i vlažni. I ako veći broj kupatila imaju prozore, osjeća se da je ventilacija slaba ili neodgovarajuća, imajući u vidu činjenicu da se prilikom kupanja stvara velika para, pogotovo ako se u isto vrijeme koriste sva mjesta za tuširanje. Osim navedenog, u kupatilima grijanje ne funkcioniše i izmjerena je temperatura od 16 do 17°C.

Zbog toga se prozori ne otvaraju, tako da nema protoka vazduha.

Obaviješteni smo da je planirano renoviranje svih kupatila.

U svim kupatilima u kabinama ne postoje higijenske podloge na podu. Takođe ne postoje vješaonici ili nešto drugo pogodno da se položi veš, peškiri i druge neophodne stvari. Ni jedno kupatilo nije prilagođeno osobama sa invaliditetom.

U kupatilu na trećem spratu, u lijevom krilu i na drugom spratu u oba krila, u vrijeme posjete u toku je bila adaptacija.

Kupatilo u novom ženskom odjeljenju Istražnog zatvora Podgorica uredno je i čisto. Svaka kabina ima podlogu i zavjesu i ispunjava sve potrebne uslove. U kupatilu je postavljena veš mašina za pranje garderobe i posteljine, koju koriste same pritvorenice.

4.2.3. Hrana i voda

Prema informacijama dobijenim od uprave Zatvora svi pritvorenici imaju pristup vodi za piće, u svakom trenutku. Obezbijedena su im tri obroka dnevno, shodno jelovniku koji se mijenja svakih petnaest dana i prilagođen je potrebama pripadnika različitih konfesija. Međutim, veliki broj pritvorenika se hrani u sopstvenoj režiji, hranom koju dobijaju od kuće. Od zatvora svi uzimaju hljeb. Obaveza zdravstvene službe je da vrši ljekarski nadzor nad higijenom i ispravnošću hrane, prema domaćim i

međunarodnim standardima. Ljekar svakodnevno kontrolira hranu i svoj nalaz unosi u posebnu knjigu zapažanja, koja se zatim dostavlja načelniku na uvid. Higijenu prostorija kontrolira se svakodnevno, a jednom sedmično se vrši generalno čišćenje prostorija. Zapažanje sa preporukom unosi se u knjigu preko koje se upoznaje načelnik koji preduzima mjere za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti. Istražni zatvor nema svoju posebnu kuhinju, već se hrana obezbjeđuje iz centralne kuhinje koja je smještena u KPD-u Spužu. U zgradi Istražnog zatvora postoji prostorija koja se koristi za distribuciju hrane, u kojoj rade dva pritvorenika, uz pomoć i nadzor profesionalnog civilnog lica.

Prilikom posjete utvrdili smo da sva pritvorena lica imaju nesmetan pristup vodi za piće, u svako doba dana. Pritvorenici koji su na zatvorskom režimu ishrane u principu nisu zadovoljni pritvorskom hranom i od kuvanih jela jedino pasulj ocjenjuju kao dobar. Veći broj pritvorenika hrani se dostavljenom sirovom hranom koju dobijaju od porodice, koja se kasnije termički obrađuje (kuva i prži) u samim prostorijama u kojima borave. U većem broju soba smo zabilježili postojanje frižidera, koje su obezbijedili pritvorenici, mada smo zatekli i kvarljivu hranu koja se drži u neadekvatnim uslovima, tako da predstavlja potencijalnu opasnost po zdravlje. Iako je to po Pravilniku o bližem načinu izvršenja pritvora teži disciplinski prekršaj, obroke spremaju u sobama i samicama, uz saglasnost uprave, mada ne postoje adekvatni uslovi za kuvanje. Ne postoje aspiratori, u sobama istovremeno boravi više lica, zadržava se isparenje, širi se jak kuhinjski miris što stvara zagušljivu i nezdravu mikroklimu. Od zatvorske hrane svi redovno uzimaju samo hljeb i drugu konzerviranu gotovu hranu (paštete i slično).

Kuvana hrana koja se doprema iz centralne kuhinje, u prostoriji za distribuciju, smješta se na pokretna kolica pomoću kojih se, u velikim posudama, razvozi po sobama. Pritvorenici jedu u sobama u kojima drže i pribor za jelo. Kuvar ispred svake sobe uzima tanjir, dijeli porcije na hodniku ispred sobe i dodaje pritvorenicima.

4.2.4. Higijena

U većem broju soba i samica na prizemlju, prvom i drugom spratu ima vlage ispod prozora, iza radijatora, u sanitarnom čvoru kao i na spoljnjim ćoškovima zidova prostorija. Zidovi su neokrečeni, a u nekoliko soba na prizemlju voda curi iz zida. Pritvorenici nastoje da održavaju higijenu u granicama mogućeg, mada je jako teško obzirom da se radi o prostorijama koje treba renovirati. Posteljina kod gotovo svih pritvorenika je privatna i

relativno čista. Nema uslova za pranje veša, tako da se veš šalje kućama na pranje. Dio veša se pere i suši u sobama i samicama što stvara nezdravu mikroklimu. Uslovi za pranje veša su obezbijeđeni samo u ženskom odjeljenju. Za čišćenje i održavanje soba pritvorenici redovno dobijaju sredstva od ustanove u dovoljnim količinama. Sredstva za ličnu higijenu uglavnom se obezbjeđuju u privatnoj režiji. Pritvorenici koji nemaju tu mogućnost prigovaraju da im Uprava nije obezbijedila tzv. "higijenski paket", iako je na to obavezna. Po izjavi pritvorenika, Uprava obezbjeđuje sapun i toalet papir, i to neredovno i u nedovoljnoj količini.

Na trećem spratu u lijevom krilu, prostoru koji je bio namijenjen zatvorskoj bolnici, takođe su smješteni pritvorenici, zbog ukazane potrebe i prenaseljenosti. U tom dijelu uslovi su zadovoljavajući, zidovi okrečeni, higijena na zadovoljavajućem nivou.

Kolica kojima se vrši dopremanje hljeba su dotrajala i stiče se utisak nehigijene. Hljeb se doprema u plastičnim gajbama i ostavlja na podu u hodniku. Sa donje strane gajbi postavljen je najlonski podložak kako bi se hleb zaštitio od direktnog dodira sa podlogom na koju je smješten (pod transportnog vozila, hodnika i drugo). Utisak je da se najlonski podložak ne mijenja. Sa gornje strane, gajbe nisu zaštićene odnosno prekrivene, tako da je hljeb izložen eventualno prašini unutar prostorija i atmosferskim padavinama prilikom prenosa iz transportnog vozila do objekta.

4.2.5. Vjerski život

Iz razgovora sa pritvorenim licima obaviješteni smo da nisu obezbijeđeni uslovi za zadovoljenje specifičnih potreba vjernika uopšte, bez obzira na konfesiju. Ne postoje posebne predviđene prostorije za ispovjedanje vjere i zadovoljenje vjerskih potreba pritvorenika.

U odnosu na posebne potrebe ishrane pripadnika islamske vjerske zajednice, pritvorena lica ove vjeroispovijesti su se požalila da im nije obezbijeđena ishrana u skladu sa njihovim vjerskim potrebama.

4.2.6. Zdravstvena zaštita

Na osnovu dobijenih informacija od Uprave, zdravstvena služba je organizovana jedinstveno, na nivou Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, a smještena je na II i III spratu zgrade Istražnog zatvora Podgorica. Službu

trenutno čine 15 zdravstvenih radnika, dok je sistematizacijom predviđeno 22.

Zdravstvenu službu čine: 2 (dva) ljekara specijalista, stomatolog, viši fizioterapeut, 8 (osam) medicinskih tehničara, 2 (dva) laboranta i 1 (jedan) farmaceutski tehničar. Po potrebi 4 (četiri) ljekara konsultanta, različitih specijalnosti (psihijatar, fizijatar, oralni hirurg i ljekar opšte medicine), vrše zdravstvene usluge. Radno vrijeme zdravstvenog osoblja je smjensko, po 12 sati. Sav medicinski kadar je na raspolaganju 24 sata, kroz redovno vršenje dužnosti i kroz pripravnost, kao i prazničnim danima. Pritvorenima se pružaju besplatne stomatološke usluge svaki dan od 07-15^h, oralni hirurg radi jednom sedmično, psihijatar 2 puta sedmično, a po potrebi i češće. Pritvoreni o potrebi za lječarom obavještavaju dežurnog službenika obezbjeđenja, odnosno prijavljuju se za pregled. Dežurni službenik zatim prijavu dostavlja zdravstvenoj službi. Sva pritvorena lica, za koja ljekar utvrdi da imaju potrebu za specijalističkim pregledom ili intervencijom, a koji se ne mogu obaviti u okviru zdravstvene službe ZIKS-a, upućuju se u KBC Crne Gore.

Prilikom razgovora sa pritvorenima, upoznati smo da se pojavljuju problemi kod obezbjeđenja neophodnih lijekova. Pojedini nedostaju, pa su prinuđeni da ih sami nabavljaju preko rodbine. Žalili su se i da ne dobijaju kompletnu prepisanu terapiju i kad ima lijekova. NPM je utvrdio da se prepisana terapija upisuje u obrazac "terapijski list", koji se vodi po pacijentima u tri primjerka. Jedan ostaje u apoteci, drugi se uručuje pritvoreniku-pacijentu, a treći tehničaru, odnosno ambulanti. Međutim, u terapijskom listu upisana je samo ukupna terapija i nema dnevne evidencije uzimanja terapije, tako da smo se suočili sa suprotnim tvrdnjama pacijenta i zaduženog medicinskog tehničara. Stvarno činjenično stanje, na osnovu službene evidencije koja se vodi nismo mogli utvrditi. Pritvoreni su se takođe žalili da dugo čekaju na specijalističke preglede koji treba da se obave van ustanove, što su pripisali neažurnosti Uprave. O ovome takođe ne postoji evidencija, nego samo usmena objašnjenja, da je bilo kašnjenja navodno iz objektivnih okolnosti. Takođe, pojedini su se žalili na usluge stomatologa, da se navodno ne vrši popravka nego samo vađenje zuba i na nedostatak anestezije prilikom vađenja zuba. Naveli su i problem nedostatka oralnog hirurga u ranijem periodu. Prilikom posjete ambulante, kao i specijalizovanih ambulanti, ustanovili smo da je jedan dio tih prostorija bio zatvoren. Objašnjeno nam je da ljekari koji ordiniraju u tim prostorijama, rade honorarno i samo određenim danima. Opremljenost je

uglavnom zadovoljavajuća, ali je oprema dijelom dotrajala, nedovoljan je broj zdravstvenih radnika, tehničara i ostalog osoblja.

Određeni broj pritvorenika se požalio da nema obezbijeđenu odgovarajuću dijetalnu ishranu u skladu sa utvrđenom dijagnozom. Pregledom medicinskih kartona utvrdili smo da su navodi tačni. Zdravstvena služba je dala objašnjenje za jednog pritvorenika da odbija da uzima dijetalnu hranu.

Pritvorenici su ukazali da imaju česte glavobolje i da smatraju da to prouzrokuju jonizirajuća zračenja koja služe za neutralisanje signala mobilne telefonije (ometaći), koji su instalirani na svakom spratu u velikom broju.

U dvije spojene prostorije sa sanitarnim čvorom i tuš kabinom, koje se koriste kao bolnički stacionar, zatekli smo 5 (pet) pacijenata i izmjerili veliku vrijednost vlažnosti vazduha u prostoriji, što je stvaralo toliko neprijatan osjećaj da je jednom članu ekipe NPM-a pozlilo, za tako relativno kratko vrijeme koje smo proveli u tim prostorijama.

Takođe, treba naglasiti, da je dograđen treći sprat na zgradi Istražnog zatvora Podgorica za potrebe Zatvorske bolnice, koja do danas nije dobila svoju namjenu. Usljed novonastalih potreba lijevo krilo je ustupljeno Istražnom zatvoru Podgorica, za smještaj pritvorenika, a u desnom krilu su smještene Specijalizovane ambulante za potrebe KPD-a, Zatvora za kratke kazne i Istražnog zatvora Podgorica.

Treba napomenuti da lijevo krilo, na trećem spratu, ima dobre smještajne uslove, mada problem pravi prenaseljenost pritvorenih lica.

4.2.7. Prostor za šetnju i rekreaciju

U okviru Istražnog zatvora Podgorica postoji 5 (pet) terena na otvorenom, koji se koriste za šetnje pritvorenika. Za pritvorenike muškog pola predviđena su 4 (četiri) terena. Svaki teren ima kružnu betonsku stazu na travnatoj površini. Postavljene su klupe za odmor i nadstrešnice za zaštitu od atmosferskih padavina i sunca. Jedan teren je u okviru ženskog odjeljenja na otvorenom, sa stazom i klupama, ali nema nadstrešnicu odnosno zaštitu od atmosferskih padavina i sunca. U toku monitoringa dopremljen je materijal i otpočela je izgradnja nadstrešnice. Nijedan od terena nema prilagođen pristup za osobe sa invalidskim kolicima, niti druge zadržaje za fizičke vježbe i rekreaciju.

Prilikom razgovora sa pritvorenicima upoznati smo, da im se omogućava šetnja na otvorenom prostoru u trajanju od po 30 minuta, 2 puta dnevno, ujutru i popodne. Ukazali su da su vrlo često pozvani na šetnju jako rano ujutro, u 7 sati, te da zbog toga često izostaju. Nekada su pozvani na šetnju u kasnijim jutarnjim satima i ranijim popodnevnim satima, pa im je vremenski period između dvije šetnje jako kratak. Mogu da koriste, ako izraze želju, pokretne tegove za fizičke vježbe, ali isključivo u sobama. U nekim sobama postavljene su fitnes sprave, nabavljene od strane samih pritvorenika.

Uprava je objasnila da je problem sa dužinom šetnje i terminima u toku dana uzrokovan velikim brojem pritvorenika i činjenicom da je jedan broj pritvorenika osumnjičen za saučesništvo u istom krivičnom djelu, te da se mora voditi računa da se ne susreću na šetnji. Međutim, NPM je u ženskom odjeljenju zatekao ukupno sedam žena, koje nisu bile povezane djelom za koje se terete, a kojima je ipak dopušteno kretanje na otvorenom samo po dva puta u trajanju po pola sata. U toku posjete, vrijeme boravka na otvorenom, za pritvorenice je upodobljeno Pravilnikom o bližem načinu izvršenja pritvora (boravak na otvorenom u trajanju od dva sata dnevno).

NPM je mišljenja da se navedeni problemi dijelom mogu riješiti i boljom organizacijom vremena i racionalnijim korišćenjem postojećih uslova.

Na prvom i drugom spratu postoje po dvije prostorije koje su namijenjene za fitnes u kojima su postavljena fiksirana 3 bicikla, koja u vrijeme monitoringa nijesu bila u funkciji. Pritvorenici su izrazili želju, da im se omogući duži boravak na otvorenom, neke radne aktivnosti, učenje jezika, rada na računaru i slično. Da im je jedina razonoda za cjelodnevni boravak u sobi neke društvene igre i TV program. Ukazali su da im je prijem TV kanala jako loš zbog instaliranih ometača za prijem signala mobilne telefonije i da bi trebalo uvesti kablovsku televiziju.

4.2.8. Kontakti sa porodicom i advokatom

Pritvorenici imaju pravo na posjete porodice u trajanju od 1 sat, jednom nedeljno. U jednoj prostoriji predviđenoj za posjete, pritvorenici su od posjetilaca odvojeni providnom pregradom i razgovaraju putem interfona.

U prostoriji predviđenoj za razgovor sa advokatom, u isto vrijeme razgovaraju sedam pritvorenika. Strana za advokate odvojena je od strane

za pritvorenike nekom vrstom providne pregrade, visine oko pola metra, tako da predstavlja smetnju za razgovor dok sagovornici sjede. U više navrata smo bili u prilici da vidimo kako sagovornici stoje i čujemo kako se dovikuju, preko navedene pregrade, jer su u relativno maloj prostoriji (18,5m²) morali da se nadglasavaju sa drugima. NPM zapaža da u ovakvim uslovima nema mogućnosti za povjerljiv i koncentrisan razgovor sa advokatom.

U razgovoru sa pritvorenicima skrenuta nam je pažnja na problem prijema novčanih pošiljki putem Pošte Crne Gore. Naime, kad se novac uplati na kapiji ili na depozit Uprave Istražnog zatvora, novac je odmah na raspolaganju, ali ako se pošalje poštom, pritvorenici tek nakon 2 do 3 mjeseca mogu da raspolaze sa njim, što su potkrijepili i konkretnim uplatnicama dobijenim od porodice.

4.2.9. Kućni red

Iz razgovora sa pritvorenicima obaviješteni smo da prilikom ulaska u Istražni zatvor pritvorena lica nisu obaviještena o pravima i obavezama koja su utvrđena kućnim redom, odnosno Pravilnikom o izvršenju pritvora. O pravilima kućnog reda uglavnom se obavještavaju od pritvorenika koji su ranije pritvoreni, a i oni su, takođe, na isti posredan način obaviješteni, tako da usmeno prenošenje i tumačenje, ostavlja prostor za proizvoljnost i u krajnjem, pritvorenici su neobaviješteni ili nedovoljno obaviješteni o svojim pravima. Kućni red nije istaknut na vidnom mjestu, pristupačan pritvorenicima u prostoriji u kojoj relativno duže borave i u kojoj bi imali dovoljno vremena da ga pročitaju. Sa druge strane stranci, koje smo zatekli, takođe, nisu bili obaviješteni o pravima i obavezama za vrijeme boravka u pritvoru.

4.2.10. Zlostavljanje

Na osnovu obavljenih razgovora sa pritvorenicima prilikom posjeta, koji su se gotovo jednoglasno izjasnili da je odnos službenika prema njima korektan i profesionalan, moglo bi se zaključiti da u Istražnom zatvoru Podgorica nema zlostavljanja i mučenja. Na ovakav zaključak upućuje i podatak da Institucija kao NPM u tom smislu, nije primila ni jednu pojedinačnu pritužbu.

Međutim, prema podacima dobijenim od uprave ZIKS-a su tokom 2012. godine u dva slučaja upotrebljena sredstva prinude koja nijesu bila

srazmjerna otporu koji su pružala pritvorena lica, sprovedeni su disciplinski postupci, utvrđena odgovornost i izrečena disciplinska mjera. O oba slučaja obaviješteni su nadležni organi. Zbog prekoračenja upotrebe sredstava prinude 03.05.2012. godine, Uprava policije, EKP Ispostave Danilovgrad, podnijela je krivičnu prijavu, protiv tri službenika ZIKS-a, Osnovnom državnim tužiocu. Takođe, dana 05.10.2012 godine, ista Ispostava, podnijela je krivičnu prijavu, protiv jednog službenika ZIKS-a, Osnovnom državnim tužiocu.

4.2.11. Dicipinske mjere

Tokom obavljenog razgovora sa pritvorenicima upoznati smo da se disciplinska mjera "**usamljenje**" uglavnom izriče zbog posjedovanja i korišćenja mobilnog telefona. Postupak se pravilno vodi, pritvorenik dobija rješenje o izrečenoj disciplinskoj mjeri. Sa izvršenjem rješenja se u određenim slučajevima kasni zbog nedostatka potrebnog broja prostorija za izvršenje dicipinske mjere. Takođe, potvrdili su da se redovno obavlja propisani ljekarski pregled, prije upućivanja na izdržavanje disciplinske mjere usamljenja i da u nekim slučajevima zbog zdravstvenih razloga rješenje nije izvršeno.

Prema podacima dobijenim od uprave Zatvora u 33 slučaja je izrečena disciplinska mjera usamljenja, i to uglavnom zbog nedozvoljenog posjedovanja i korišćenja mobilnog telefona. Ni jedan pritvorenik u razgovru prilikom naše posjete nije imao primjedbi na sprovođenje postupaka i izricanje disciplinske mjere.

4.2.12. Bezbjednost

Objekat Istražnog zatvora obezbjeđuje unutrašnje i spoljašnje stražarsko obezbjeđenje. Unutrašnje zajedničke prostorije su pokrivene video nadzorom, i to: prilazni hodnici, hodnici, kao i prilazi prostorijama za spavanje, prostorije za pretres lica koja dolaze u posjetu pritvorenicima, odnosno lica koja ulaze u zgradu Istražnog zatvora. Takođe, u okviru službe obezbjeđenja postoje posebne prostorije, tzv. "kontrolne sobe" za praćenje video nadzora.

4.2.13. Radni uslovi za osoblje

Sve, osim jedne, službene prostorije zadovoljavaju potrebne uslove za boravak i rad službenih lica u Istražnom zatvoru Podgorica. Na prizemlju, desno krilo, tzv. prijavnica broj 2, koja služi za dopremanje hrane, odlazak i

dolazak pritvorenika sa suđenja, prijem narudžbi iz kantine, ne ispunjava adekvatne standarde u pogledu opremljenosti za rad i funkcionisanje službe obezbjeđenja.

V ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Nacionalni preventivni mehanizam sagledavajući stanje poštovanja ljudskih prava, izvršio je ocjenu stanja materijalnih uslova u Istražnom zatvoru Podgorica, kao što su: smještajni kapaciteti, higijena, ishrana, zdravstvena zaštita, grijanje, osvjetljenje, ventilacija, sanitarni uslovi i otvoreni prostor za šetnju.

Nedostatak prostora i prenaseljenost, je pitanje koje zabrinjava i potrebno ga je riješiti u doglednoj budućnosti, budući da je problem evidentan već godinama unazad. Neke od drugih konstatovanih problema je moguće dijelom brzo riješiti i boljom organizacijom, kako rada tako i postojećeg prostora. Osim toga, zabrinutost izazivaju neadekvatna opremljenost kupatila, nedostatak tuševa i loša higijena u njima, loše stanje toaleta u većem dijelu soba i samicama, vlaga u većem dijelu prostorija za spavanje, hodnika, neadekvatno i dotrajalo grijanje, dotrajali dušeci i jastuci, kao i u jednom dijelu dotrajali metalni kreveti.

Kako je Istražni zatvor Podgorica smješten u klimatskom području poznatom po velikoj vlažnosti i ekstremno visokim temperaturama, koje u ljetnjem periodu prelaze 40°C, ističemo da zbog humanog postupanja treba nastojati da se obezbijedi minimum standarda za normalan boravak pritvorenih lica u sobama i samicama, a posebno uzimajući u obzir veliku skučenost u prostorijama gdje oni borave 23 od ukupno 24 sata dnevno, izuzimajući 1 sat boravka na otvorenom prostoru - šetnja.

Polazeći od stanja konstatovanog u ovom Izvještaju Zaštitnik kao NPM preporučuje Ministarstvu pravde i Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija da se:

- ❖ **u sobama i samicama upodobi broj kreveta prema kvadraturi i standardima Evropskih zatvorskih pravila i odredbama Pravilnika o izvršenju pritvora;**
- ❖ **obezbijedi neophodan namještaj, kao i potrebne količine posteljine, dušeka, jastuka i odgovarajući broj utičnica;**
- ❖ **obezbijede smještajni uslovi za pritvorenike sa invaliditetom (sanitarni čvor i dr);**

- ❖ obezbijedi adekvatno vještačko osvjetljenje u sobama, koje omogućava pritvorenicima da čitaju, kao i u sanitarnim prostorijama;
- ❖ obezbijedi adekvatna ventilacija sanitarnih prostorija;
- ❖ obezbijedi funkcionalno i adekvatno sezonsko grijanje soba i samica;
- ❖ u kupatilima obezbijedi adekvatno vještačko osvjetljenje, ventilacija i sezonsko grijanje;
- ❖ u kupatilima obezbijede svi uslovi za higijensku upotrebu;
- ❖ obezbijedi kupatilo prilagođeno za osobe sa invaliditetom (koja koriste kolica);
- ❖ unaprijedi kvalitet kuvane hrane;
- ❖ obezbijedi dosljedna primjena Pravilnika o bližem načinu izvršenja pritvora ili njegova izmjena, kako bi se obezbijedili adekvatni uslovi da pritvorenici mogu sami da spremaju hranu;
- ❖ u svim sobama i samicama obezbijede adekvatni higijenski uslovi za zdrav život (izolacija od vode i vlage);
- ❖ obezbijede uslovi za redovno pranje i sušenje veša;
- ❖ obezbijede higijenski paketi shodno Pravilniku o bližem načinu izvršenju pritvora za sve pritvorenike koji za to imaju potrebe;
- ❖ prostorija za distribuciju hrane redovno okreći, da se redovno održava higijena i zamijeni dotrajali inventar;
- ❖ obezbijedi higijensko dopremanje hljeba;
- ❖ obezbijede posebne prostorije za ispovijedanje vjere i zadovoljavanje vjerskih potreba pritvorenika;
- ❖ obezbijedi odgovarajuća ishrana u skladu sa vjerskim ubjeđenjima;
- ❖ obezbijedi potreban broj izvršilaca shodno utvrđenoj sistematizaciji u zdravstvenoj službi;
- ❖ uvede dnevna evidenciju medicinske terapije;
- ❖ uvede posebna evidencija zakazanih specijalističkih pregleda u KBC-u, koja će sadržati i podatke o realizaciji i okolnostima, razlozima za eventualno odlaganje;
- ❖ u stomatološke kartone uvede evidencija o datoj anesteziji;
- ❖ za pritvorenike - pacijente odredi i obezbijedi odgovarajući režim ishrane u skladu sa utvrđenom dijagnozom;
- ❖ ispita eventualni štetni uticaj jonizirajućih zračenja po zdravlje pritvorenika, koje emituju ometači za signal mobilne telefonije;
- ❖ u zatvorskom bolničkom stacionaru obezbijede zdravi životni uslovi;

- ❖ za sve pritvorenike obezbijediti propisano trajanje šetnje na otvorenom, od najmanje dva sata dnevno, u prikladnim vremenskim intervalima;
- ❖ organizuju radne i druge aktivnosti za pritvorenike u skladu sa Pravilnikom o bližem načinu izvršenja pritvora;
- ❖ obezbijede adekvatni uslovi za povjerljiv razgovor pritvorenika sa advokatom;
- ❖ o prispjeloj novčanoj pošiljci odmah obavijesti primalac, shodno članu 47 Pravilnika o bližem načinu izvršenja pritvora;
- ❖ svim pritvorenicima, prilikom prijema u Istražni zatvor, uruči primjerak Kućnog reda, na jeziku koji razumiju;
- ❖ prostorija - prijavnica broj 2 adekvatno opremi.

CIP – Каталогизација у публикацији Национална библиотека Црне Горе, Цетинје
ISBN 978-86-85583-04-9
COBISS.CG-ID 22230800